

www.e-rara.ch

**Xenophontis philosophi et historici clarissimi Opera, quae quidem
Graece extant, omnia**

Xenophon

Basileae, anno 1553

Universitätsbibliothek Basel

Persistent Link: <https://doi.org/10.3931/e-rara-400>

Xenophontis de factis et dictis Socratis memoratu dignis liber tertius, Bessarione card.
Niceno interprete

---

www.e-rara.ch

Die Plattform e-rara.ch macht die in Schweizer Bibliotheken vorhandenen Drucke online verfügbar. Das Spektrum reicht von Büchern über Karten bis zu illustrierten Materialien – von den Anfängen des Buchdrucks bis ins 20. Jahrhundert.

e-rara.ch provides online access to rare books available in Swiss libraries. The holdings extend from books and maps to illustrated material – from the beginnings of printing to the 20th century.

e-rara.ch met en ligne des reproductions numériques d'imprimés conservés dans les bibliothèques de Suisse. L'éventail va des livres aux documents iconographiques en passant par les cartes – des débuts de l'imprimerie jusqu'au 20e siècle.

e-rara.ch mette a disposizione in rete le edizioni antiche conservate nelle biblioteche svizzere. La collezione comprende libri, carte geografiche e materiale illustrato che risalgono agli inizi della tipografia fino ad arrivare al XX secolo.

Nutzungsbedingungen Dieses Digitalisat kann kostenfrei heruntergeladen werden. Die Lizenzierungsart und die Nutzungsbedingungen sind individuell zu jedem Dokument in den Titelinformationen angegeben. Für weitere Informationen siehe auch [Link]

Terms of Use This digital copy can be downloaded free of charge. The type of licensing and the terms of use are indicated in the title information for each document individually. For further information please refer to the terms of use on [Link]

Conditions d'utilisation Ce document numérique peut être téléchargé gratuitement. Son statut juridique et ses conditions d'utilisation sont précisés dans sa notice détaillée. Pour de plus amples informations, voir [Link]

Condizioni di utilizzo Questo documento può essere scaricato gratuitamente. Il tipo di licenza e le condizioni di utilizzo sono indicate nella notizia bibliografica del singolo documento. Per ulteriori informazioni vedi anche [Link]

neum et constantē ministrū, sufficientemq; facere quodcunq; imperatum fuerit, & non modò illud, sed ex se etiā potentem multa & cogitare & reperire consilia, plus, ut arbitror, quàm multi serui ualeret. Boni uerò œconomi, cum liceat magni precij rem paruo emere, tunc dicunt esse emendum. Nunc autem propter tempora licet paruo bonos amicos comparare. Ad hæc Diodorus: Bene dicis ô Socrates, ait: iube itaque Hermogenem ad me accedere. Non ego, inquit, per louem: puto nanque nec tibi melius fore illum te, quàm te illum adire: nec maius bonum illi, quàm tibi esse, si ista ad hunc modum gerantur. His dictis, Diodorus ad Hermogenem accessit, et nō magna pecunia præstita, eum sibi amicitia coniunxit, qui daret operam ut dispiceret quid dicere aut facere posset, quod Diodoro & utile & gratum esset.

XENOPHONTIS DE FACTIS
ET DICTIS SOCRATIS MEMORATU
dignis liber tertius, Bessarione
Card. Niceno interprete.

QVOD autem honestarum cupidis rerum, hortando eos ad studia earū que cupiebant, perutilis erat, nunc narabo. Cū enim quondam audisset Dionysodorū aduenisse in urbem, qui profitebatur exercitus ducitandi artem se tradere posse, ad quendam è suis auditoribus quem sentiebat huius muneris cupidum esse, sic est locutus: Turpe est ô adolescens, inquit, profectò, si quis uolens in ciuitate dux effici, negli-
gat

gat doceri, cum discere liceat. At ciuitas multo cum maiori iustitia illum condemnaret, quam si quis ignarus fingere statuas conaretur. Cum tota namq; ciuitas a duce in re militari pendeat, magnam & utilitatem cum illi res prosperè successerint, & è conuerso perniciem cum aduersis inciderint, uerisimile fieri est. Qui itaque ista discere negligit, eligi uero in duce conetur, cur non iure cõdemnetur? His igitur uerbis persuasit ei ire ad discendum. Cui cum edoctus redijt, allusit dicens: Nonne uidetur uobis, inquit, quemadmodum Homerus Agamemnonem uenerabilem appellauit, sic etiam iste cum imperare didicerit, uenerabilior appareret? Sicut enim qui pulsare citharam scit, etsi non pulsat, non minus tamen citharista est: quique mædici scit, etsi non mædetur, medicus tamen est: sic etiam iste iam nunc est imperator, etsi nunquam electus fuerit. Qui uero nescit, nec imperator, nec medicus est, etsi ab omnibus hominibus eligatur. At uero, inquit, ut si quis etiam nostrum aut manipuli aut cohortis præfectus unquam futurus sit, magis in rebus bellicis periti simus, dic nobis, a quo te incepit imperandi artem docere? At ille: Indidem, ait, ubi etiam finiuit. Aciem namq; instruendi artem, & nil aliud me docuit. Atqui, Socrates ait, una de multis hæc imperandi pars est. Imperatorem namque & præparandi ea quæ ad bellum conferant, expertum esse oportet, & ad uictum militibus necessaria repericendi, machinandi, & operandi. Et ad hæc diligentem eum esse necesse est, corpore patientem, prudentem, mitem, durum, simplicem, insidiatorem, cautum, furem, liberalem, rapacem, & donandi et habendi amatorẽ, tutum, & alios aggredi aptum. Cætera autem multa sunt, quæ tum natura, tum

Imperatoris
munus.

doctrina illum habere oportet, qui bene imperaturus sit. Bonum uerò est, inquit, aciem etiam ordinare scire: multum namq; differt ordinatus ab inordinato exercitu. Què admodum enim lapides, lateres, ligna, & tegulæ inordinate quidem proiecta, ad nihil utilia sunt: cum uerò ordinentur deorsum & sursum quæ neq; putrescunt neque fluunt lapides ac testæ, in medio autem lateres & ligna, quemadmodum in ædificijs componuntur, tunc domus res magni æstimanda efficitur. Tum adolescens: Vehementer ô Socrates, inquit, simile quiddam dixisti. Nam & in bello illos primos & ultimos ordinare oportet, qui fortitudine excellent: in medio uerò peiores, ut à primis ducantur, ab ultimis uerò impellantur. Si igitur, Socrates ait, & discernere tibi fortes à timidis tradidit artem, bene est: sin minus, quæ utilitas erit huius tuæ disciplinæ? Nec enim si argentum quoq; te docuisset in primo et ultimo loco optimum ordinare, peius uerò in medio, nec docuisset discernere bonum ab adulterato, ulla tibi esset utilitas. Sed me hercle, inquit, non docuit: itaque nos oportet qui fortes, quiue timidi sunt, iudicare. Quin igitur consideremus, ait, quo pacto nos non lateant? Ego profectò uelim, adolescens inquit. Si igitur argentum, inquit, rapere oportet, auaros et amatores argenti primos ponendo bene ordinabimus? Ita mihi uidetur. In periculis uerò subeundis, num illos proponamus necesse est, qui amatores honoris sunt? Hi tamen, ait, non sunt obscuri: sed cum ubiq; præclari sint, facile inueniri ac eligi possunt. Sed sint hæc: Vtrum autem ordinare solum te docuit, an etiam ubi, et quomodo utendum est quolibet illorum qui ordinandi sunt? Minimè, inquit. Attamen multa sunt, ait, in quibus nec ordinare, nec ducere edoens

eodem modo oportet: nonne hæc tibi declaravi? Minime
 inquit, mehercle. Rursus igitur, inquit, adiens eum inter-
 roga si sciat. Namq; si non impudens sit, pudebit eum cum
 pecuniam acceperit, ignatū te linquere. Quondam uerò
 cum casu quendam imperatorem electū conuenisset: Qua
 de causa, inquit, arbitraris Homerum nuncupasse Aga-
 memnonem populorū pastorem? Nonne quoniam quem-
 admodum pastorem oportet curare ut saluæ sint oues, ac
 habeant unde uiuant, sic etiam imperatorem curare ne-
 cesse est ut exercitus saluusq; sit, illudq; perficiat cuius rei
 gratia militat? Militant uerò ut hostibus superatis felicio-
 res ipsi sint. Cur namq; ita laudasset Agamemnonem, at-
 que utrunq; cum appellasset, regemq; bonum, militemq;
 robustum, nisi quòd probet illum esse militem fortem, qui
 nō solūm aduersus hostes fortiter luctetur, sed omni etiam
 exercitui huius causa sit? Regemq; bonum, qui non se so-
 lūm bene reget, sed etiam illis quos regat, felicitatis cau-
 sa sit? Rex namq; eligitur non ut sui ipsius curam habeat,
 sed ut per ipsum qui eum elegerunt, in felicitate degant.
 Similiter militant omnes homines ut quamoptima uita
 fruantur: imperatoresq; præficiunt, ut ad hoc eos condu-
 cant. Oportet igitur imperatorem prospicere, ut hoc i-
 dem eligentib. conferat. Nec etiam aliud melius isto, fa-
 cile est reperire, nec cōtrario turpius. Et ad hunc modum
 cōsiderans quæ sit boni præfecti uirtus, cætera quidē au-
 ferebat. Illud autē solūm relinquebat, uidelicet ut felices
 efficiat illos, quorū quisq; dux effectus est. Cum quodam
 uerò equitum præfecto in hunc modum eum meminisse di-
 spūtasse: Habes ô adolescens nobis, inquit, exponere, qua
 de causa equitib. præesse desiderasti? Non enim ut cæteris

equitibus præcurras, cum hoc etiam illis qui ab equo sagittant, liceat: quippe quod etiam illi equitum præfectis præcurrere solent. Verè dicis, ait. Nec ut cognitus omnibus: nam furiosi etiam ab omnibus agnoscuntur. Et hoc, inquit, uerum dixisti. Num ergo, quoniã putas opera tua equites meliores effectos, tradere ciuitati? ac dum illis præsis, si ita postulet necessitas, unã cum eis aliquo comodo ciuitatẽ afficere? Vehementer, ait. Perquã optimum esset per Iouem, Socrates inquit, si hæc facere poteris. Principatus uerò hic in quem electus es, equorum & equitum est? Ita est, inquit. Agè itaque hoc primum dic nobis: Quibus artibus cogitas equos meliores efficere? At ille: Non meum hoc opus est, sed quilibet officij sui curam habebit. At si tibi, Socrates ait, equos ducent quosdam, tam uitiatos pedib. ac tibijs, quosdam uerò ita debiles ac strigosos ut sequi non possint, & quosdam ita male educatos ut non maneãt quocunq; tu loco ordinaueris, quosdam uerò tam calcitrosos, ut nõ sit possibile de uno in alium aciei locum eos trãsserre, quæ tibi utilitas erit equitatus? aut quo tandem bono, cum talibus præsis, ciuitatem afficies? At ille: Optimè dicis, inquit: & ideo prout possum, conabor equorum curam habere. Quid uerò, equites ipsos non conaberis meliores efficere? Vehementer, inquit. Primò itaque, ait, aptiores ad ascendendum equos efficies? Opportunũ est, inquit: etenim si quando quisquam eorum ab equo caderet, citius hoc modo saluus erit. Quòd si pericula, inquit, oportuerit subire, utrũ ad arenã iubebis hostes attrahere, ubi equitare soletis, an in talibus locis exerceri conaberis, quibus bella fieri solent? Hoc esset melius, ait. Acuere uerò animos equitũ, et aduersus

uersus hostes irritare, ac fortiores efficere unquam considerasti? Si non antea, nunc, ait, conabor. Ut uerò tibi obediant equites cogitasti? etenim absq; hoc, nec equorū, nec equitum bonorū ac fortiū ulla erit utilitas. Verum dicis, ait. Sed quonam modo quisquā ò Socrates, eos ad hoc impellat? Non ignoras illud, ait, quòd in quaq; re illis obedire potissimū homines uolunt, quos putant optimos esse: nam & in morbo illi potissimum obediunt, quem putant medicina excellere: & in naui qui nauigant, gubernatori: & in agricultura, agricolæ. Ita profecto, inquit. Et in equitandi itaque arte, ait, quicumq; sciat quæ oporteat agere, illi uerisimiliter cæteri obedient. Si ergo ego, ò Socrates, melior illis in hac re sim, sufficet mihi ad hoc ut illi mihi obediant? Si ad hæc, inquit, doceas illos, melius & magis expediens eis fore tibi obedire. Quo autem modo istud docebo? Multò facilius, ait, per Iouem, quàm si oportuerit docere, mala meliora esse bonis atque utiliora. Ut apparet igitur, inquit, tu dicis equitum præsidem oportere etiam artem perorandi habere. Tu autem putabas, ait, tacendo posse equitibus præesse? An non recordaris, quòd quæcunque optima lege didicimus, per quæ uiuere possumus, omnia ista per uerba didicimus? Et si quam aliam bonam quisq; disciplinam discat, per uerba discit: quiq; optimè docent, sermone utuntur: quiq; honestissima sciant, optima disputant. Vnde fit, quòd cum ex hac urbe unus cœtus efficiatur, ut ille chorus qui in Delum mittitur, nullus alius usquam æqualis isti fieri possit: nec tanta fortitudo hominum in aliqua urbe, ut in ista nostra, congregatur. Ita est, inquit. Atqui, Socrates ait, nec uocis sonoritate tantum Athenienses alijs antecellunt, nec

nec corporum magnitudine & robore, quantum honoris studio, quod potissimum homines ad bene agendum hortatur. Et hoc, inquit, uerum dixisti. Nonne igitur putas, inquit, si quis haberet curam equitum nostrorum, ut quammaximè & in hoc alijs excellerent, armorum & equorum præparatione ac ordinatione, promptitudineq; ad exponendum se periculis hostium, dummodo putent si hæc faciunt, laude & honore dignos fore? Verisimile est, inquit. Noli igitur negligere, ait, sed conare eos ad ea hortari, à quib. & tibi & cæteris per te ciuibus utilitas erit. Sed me hercle conabor, inquit. Cùm uerò quondam uidisset Nicomachidem è comitijs domum repentem, interrogauit: Quinam ô Nicomachides, imperatores sunt electi? At ille: Nonne uides ô Socrates, inquit, quales Athenienses sunt, quòd me quidem non elegerunt, qui modò ut miles, modò manipuli, modò legionis præfectus, militans me contriui, tot ab hostibus susceptis uulneribus? Et simul cùm hæc diceret, cicatrices uulnerum nudato corpore ostendebat. Antisthenem autem elegerunt, qui nec in pedibus, nec in equitibus unquam laude dignum quicquam militando fecerat: quiq; nil aliud nouit, nisi pecuniã conquirere. Hoc igitur, inquit Socrates, bonum erit: si quidem militibus sufficiens erit necessaria præbere. Nam & negotiatores, ait Nicomachides, sufficientes sunt ad pecuniam congregandam, non tamen ideo imperare quoque possunt. At Socrates ait: Imò etiam uictoriæ studiosus Antisthenes est, quod oportet imperatori adesse. Nonne uides, quoties contendit in ludicris certaminibus, illum omnibus choris uicisse? Minimè tamen me hercle, Nicomachides ait, simile est spectaculis & exercitui præesse

esse. Atqui, Socrates ait, cū nec cantus, nec ludicrorum peritus Antisthenes esset, tamen potuit reperire qui optimi in huiuscemodi essent. Et cū imperet ergo, inquit Nicomachides, alios qui pro eo aciem ordinent, reperiet, alios uerò qui ui oppugnabunt? Si ita in re quoque militari, Socrates ait, qui optimi sunt, sicut in spectaculis fecit, reperiet, & illos alijs præponet, meritò & in hac re uictor euadet. Nam & pecuniam cum impendere magis uerisimile est in hanc uictoriam rei militaris, quæ cōmunis toti ciuitati erit, quàm in illam quæ in ludicris spectaculis solet tribui, nec cōmunis esse. Putas ô Socrates igitur eiusdem hominis esse, in ludicra pecuniam conferre, ac imperare? Puto ego, inquit, in quacunque re quisquam præsit, si sciat quibus opus erit, & possit illa cōquirere, optimus ille præses est, siue spectaculo, siue domui, siue ciuitati, siue exercitui præsit. At mehercle, ait Nicomachides, nunquam putassem me hoc abs te auditurū, bonos etiam imperatores fore, qui boni patres familiās sunt. Agè ergo, Socrates inquit, utriusque eorū officia inuestigemus, ut sciamus utrum eadem sint, an in aliquo differant. Inuestigemus, ait. Utrisque enim hoc unum cōmune est officium, inquit, subditos sibi obedientes efficere. Vehementer, ait. Illa uerò præcipere cui libet quæ facere sciat, non comparatio. Imperatoris ad patrem familiās comparatio. ne commune utrisque est? Bonos uerò præmijs afficere, malos autem pœnis, nonne utrisque cōuenit? Utrisque, inquit. Subditos uerò beneuolos sibi facere, non est utrisque expediens? Expediens, inquit. Socios autem atque auxiliares acquirere, uidetur ne tibi utrisque conducere? Videtur, ait. Custodes uerò rerum suarum esse, est oportunū utrisque? Est, inquit. Diligentes ergo & industrios

utrosq; esse oportet in suis officijs? Hæc omnia, inquit, similia utrisq; sunt: bellum uerò gerere minimè utrisq; cõmune est. Quid uerò, num inimici utrisque esse possunt? Possunt, ait. Superare itaq; eos utrisq; expedit? Expedit, ait. Sed prætermittis dicere, quid utilitatis afferre œconomica possit, si ad bellum uenire oportuerit. Multum, Socrates ait: bonus enim paterfamiliâs cùm sciat nil ita lucratiuum & profuturum esse ut pugnando hostes uincere, nec tam obsuturum & damnosum ut uinci, diligenter ea quidem quæ ad uictoriam obtinendam cõducant, perquiret & præparabit: quæ uerò uinci faciunt, considerabit, & ab eis cauebit: & cùm bene se sciat paratum, uiriliter pugnabit. Cùm autem nõ sit paratus, abstinebit maximè à prælio cõmittendo. Noli, ô Nicomachides, parui pendere homines œconomicos, inquit. Cura nanq; rerum priuatarũ, multitudine solũ à reipub. gubernatione differt, in ceteris uerò similes sunt. Quod uerò maximũ est, neq; absq; hominibus ulla istarũ regitur, nec per alios quidem priuatæ, per alios uerò homines publicæ res gubernantur. Fidis nanq; hominibus utuntur, qui reipub. curã habent, quibus etiam illi qui proprias & priuatas gubernant. Qui enim uti hominibus non ignorent, & priuatas & publicas optimè regunt: qui uerò nesciant, in utrisque errant. Cùm disputaret autem quondam cum Pericle, Periclis illius celebratissimi filio: Spero ô Pericles, inquit, te imperatore electo, meliorem honorabilioresq; ciuitatẽ ad res meliores fore, hostesq; superaturã. At Pericles: Velim ô Socrates, ait, ita ut tu dicis fore. Sed quibusnam artibus ista efficiantur, nempe intelligere nõ queo. Vis itaq; Socrates inquit, de eis consideremus, quonam modo effici possint?

Oeconomica uicina politica.

possint? Vehementer, ait. Cōsiderasti igitur, ait, Athenien-
ses multitudine non esse pauciores quā Bœoti sint? Con-
sideraui, inquit. Corpora uerò bona ac pulchra, utrum à
Bœotia, an ab Athenis putas plura eligi posse? Nec in hoc
mihi uidentur Athenienses inferiores esse. Magis uerò be-
neuolos inuicem quos? Equidem Athenienses, ait. Bœoto-
rum nanq; multi cū à Thebanis molestentur, maleuoli
inuicem sunt: Athenis uerò nihil esse uideo. Quòd si hono-
ris cupidi magis omnibus, ac amicitiae cultores Thebani
uideantur, quæ multum homines ad pericula subeunda
pro patria & honore hortantur, nec in his Athenienses
minus illis habent. Atqui nulli sunt quibus præclariora
pluræue maiorum suorum facinora suppetant, quā A-
thenienses: quibus multi confisi, nituntur uirtute præ-
stantes ac fortes effici. Hæc omnia quidem uera, ô Socra-
tes, sunt. Sed uides, ex quo illa mille militum strages cum
Tolmide apud Lebadiam facta est, & apud Delum cum
Hippocrate, prostrata quidem Atheniensium fama est a-
pud Bœotos: Thebanorum autem aucta est apud Athe-
nienses, ita ut cū antea Bœoti nec in sua patria aude-
rent sine Lacedæmonijs alijsq; Peloponesiacis, Athenien-
sibus resistere, nunc minentur ipsi per se Atticam aggre-
di: Athenienses autem qui antea cū soli Bœoti essent,
Bœotiam uastabant, pertimescunt ne Bœoti Atticam de-
populentur. Tum Socrates: Sentio, inquit, equidem sic
se ista habere: uidetur autem mihi nunc magis esse ciuita-
tem dispositam, ad bono uiro principi q; parendum. Fiducia.
Fidu-
cia nanq; negligentiam, inertiam, & inobedientiam pa-
rit: timor autem circumspectos, obediētes, ac ordinatos Timor.
homines reddit. Magnum argumentum huius nauas ha-

bes, qui quandiu nihil timeant, nullo ordine cuncta peragunt. Cum uerò aut tempestatem, aut bella suspicantur, non modò facillimè quæcunq; eis dicantur perficiunt, sed etiam magno cum silentio attendūt quid eis præcipiatur, sicuti illi qui tripudijs uacant. Si igitur, ait Pericles, nunc potius obediant, dicere te ô Socrates oportet, quo eos modo hortemur iterum ad pristinam attendere uirtutem, famam atq; felicitatem. Quemadmodum, Socrates inquit, si pecuniam quæ apud alios est, ut ipsi capiant eos hortari uoluissimus, id potissimū fieret si eis ostenderemus, illam eis fuisse paternam, ac ideo pertinere ad eos: sic etiã nūc, cum ut primas in uirtutibus exercendis habeāt uelinus, ostendendum est eis iamolim ad eos pertinere, quodq; si in his studeant, omnibus erūt facillimè potentiores. Quo autem pacto, ait Pericles, hoc eis persuadebimus? Si, ut puto, inquit, in memoriam eis reduxerimus quæcunq; de antiquioribus maiorum suorum audiuerunt, quantumq; illi optimi fuerunt. Num dicis, ait, de iudicio, quo deos Cecrops propter suam uirtutē dijudicauit? Ita, inquit. Necnon ortum Erechthei, ac educationē, bellumq; quod sub illo aduersus omnes Epirotas, quodq; sub Herculis prole aduersus Peloponnenses, omniaq; alia quæ sub Theseo facta sunt: in quibus omnibus patefactum est, magnopere illos omnibus illius ætatis hominibus præualuisse. Quòd si uis, quæ postea illorū quidem nepotes, qui nō ita multum ante nos uixere, peregerūt, partim per se contra illos pugnantes qui toti Asiæ ac Europæ ad Macedoniã usq; dominabantur, amplioremq; potentiã q̄ sui maiores habentes, ac magnas res gestas edentes, partim autē & cum Peloponnensib. tum mari, tum terra uincentes, qui quidem dicuntur

dicuntur multò omnibus illius ætatis hominibus præstantiores fuisse. Dicuntur nãq; ait. Quapropter, inquit, cum in tota Græcia multi amissa patria aliubi habitassent, ipsi semper suã coluerunt: cumq; multi inter se discordias habuerunt, illorũ arbitrio cõtenti erant, ad illosq; nonnulli alij à potentioribus lacesiti refugiebãt. At Pericles: Ideo miror, ô Socrates, cur ciuitas ad peiorem statũ prolapsa sit. Puto, Socrates inquit, quòd quemadmodum alij quoq; nonnulli quoniam multũ præualuerunt, negligentie dediti, minus postea q̄ aduersarij ualuerunt: sic etiam Athenienses, cum multò superiores essent, neglexisse seipsos, & idcirco peiores effectos fuisse. Nunc autẽ, inquit, quid facientes pristinã uirtutem recuperent? At Socrates: Nil occultũ, ut puto: nam si cognitis maiorũ suorũ operibus, nõ peius quàm illi operentur, nõ peiores illis efficientur. Sin minus, illos saltem imitando qui nunc primas tenent, & in eisdem quibus etiam illi studendo, si similiter atq; illi eis utantur, nihilo erunt illis deteriores. Quòd si accuratius, etiã meliores eos euasuros esse credo. Vt ex dictis tuis sentio, inquit, longè uirtutem à ciuitate nostra abesse dicis. Quando enim Athenienses, aut seniores, ut Lacedæmonij, uenerabuntur? siquidem ab ipsis patribus incipiunt seniores despicere. Aut gymnasijs utentur? siquidem non modò ipsi parui bonam ualetudinem ducunt, sed si quis est qui curet, derident eum. Aut quando magistratibus obedient? siquidem glorientur etiam despiciere magistratus. Aut quando ita consentient? quippe qui pro eo quod debebant alter alterum iuuare, conturbant, & sibijpsis magis quàm cæteris hominibus inuident: ac plus omnibus tum in priuatis, tum in publicis congrega-

tionibus dissentiunt, pluresq; lites mouent: & malunt isto modo alter ab altero lucrari, quàm inuicē utiles esse. Publicis uerò rebus ut alienis affecti, nihilominus de istis rursus inuicem pugnant, & huiuscemodi potestatibus maxime gaudent. E quibus magna ignauia atq; prauitas in ciuitate oritur, hostilitas & odiū ciuibus innascitur. Quas ob res ego pertimesco ne quod intolerabile malū ciuitati cōtingat. Noli ò Pericles putare, Socrates ait, tam insana-bili prauitate Athenienses laborare. Nōne uides tam in naualibus certaminibus, q̄ in gymnasijs ordinem seruare, ac obedire magistratibus, & in tripudijs magistris eorum obtemperare? Hoc nanq; ipsum mirandum est, inquit, ipsos huiuscemodi quidē obedire superioribus: milites uerò ac equites effecti, qui uirtute uidentur præstare cæteris ciuibus, inobedientissimi sunt. At Socrates ait: Cōsiliū uerò quod in Ariopago est, nōne à probis consistit? Vehementer, inquit. Scis igitur, ait, alios quosdā qui melius, iustius, aut honestius lites iudicent, aliaq; omnia peragant? Non possum, inquit, reprehendere istos. Non oportet igitur, inquit, dolere, tanquā non essent ordinati Athenienses. Atqui, Pericles ait, in militaribus certaminibus ubi maximè sobrios, ordinatos, ac obedientes esse oportet, nulli horum attendunt. Fortassis ideo, Socrates inquit, quoniā in his illi eis præsumunt qui minimè sciāt. Citharistarum enim & tripudiantium ac salientium nullus conatur ignarus præfectus effici, neq; luctatorū, neq; pancratisarū: sed omnes quicumq; his præsumunt, possunt probare à quibus illa didicerūt, in quibus præsumunt. Duces uerò plurimi ilicò efficiuntur: te tamen minimè talem esse arbiutor: sed non minus opinor dicere posse, quando discere

scere incoepisti imperandi artem, quàm colluctandi: multasq; res gestas paternas memoria tenere, multaq; undiq; cōgregare exempla, è quib. discere poteris aliquid profuturū ad rem militarem. Puto autem te magnam curam habere, ne quicq̄ ignores eorum quæ militiæ profunt: quodq; si quid tale te ipsum sentias ignorantem, queritare illos qui hæc sciant, nec donis, nec gratijs parcendo, ut ab eis quæcunque ignoras discas, ac bonos cooperatores habeas. At Pericles: Nō fugit me ô Socrates, ait, te talia dicere, nō ignarum quòd nullam eorū habeo curam, sed me cōmonendi gratia, si quis uelit exercitū ducere, horū omnium habendam ei esse curam. Ac tibi ego quoq; in his cōsentio. Hoc uerò considerasti ô Pericles, Socrates ait, ante nostrū agrum magnos montes præpositos esse, Bœotiam usq; descendentes, per quos ad territoriū nostrum introitus arcti, arduiq; sunt, & quòd media regio mōtib. asperis munita sit? Maxime, inquit. Quid uerò? Illud ne unq̄ audiisti, cum Mysi atq; Pisidæ in medio magni regis Persarum imperio munita detineant loca, leuiter etiā armati, multa quidem discurrendo damna regijs hominib. inferunt, ipsi autem in libertate uiuunt? Et hoc, ait, audiui. Athenienses itaq; nō putas, inquit, leuiorib. armis armatos, dum in ætate teneriori sunt, ac mōtes antepositos habentes, damnosos hostibus, ciuibus uerò et patriæ, magnæ custodiæ fore? Omnia mihi uideris, ait Pericles, utilia dicere. At Socrates: Cum ergo hæc tibi placeāt, inquit, aggredere ea uir optime. Quicquid enim istorū perficias, et tibi honorem, et ciuitati utilitatem afferet. Quòd si quid tuas uires superabit, nec tibi uerecūdiæ, nec ciuitati nocumens erit. Glauconem uerò Aristonis filium cum conaretur

concionari, cuperetq; rempub. gubernare, nondum uiginti annos natus: cumq; nullus nec amicorū, nec propin quorum, qui multi tamen ei erant, uidebantq; sæpe à pul pito tractum atq; detrusum, et multis ridiculum factum, dissuadere potuisset, solus Socrates ei beneuolēs propter Charmidem atq; Platonē, dissuasit. Cū enim ad eum ac cessisset, primò quidem ut uellet eum audire, huiuscemo di uerbis illū detinuit: O Glauco, inquit, rempub. nostrā regere cogitas? Ita, ait, ô Socrates. Si quid in humanis me hercle, inquit, hoc mihi honestum esse uidetur. Planū enim, si hoc obtinebis, quòd poteris ipsemet quæcunq; cō cupiueris obtinere, amicos iuuare, domū paternā erige re, patriā augere, atq; præclarus fama efficieris, primò quidē in ciuitate, deinde apud Græciā totam, postea uerò fortassis etiā apud barbaros, sicuti Themistocles. Vbicunq; autem fueris, ubiq; celebreris. Hæc audiens Glauco su perbiebat, ac libenter manebat. Post hæc autem Socrates: Patet autem hoc Glauco, inquit, si honorari uelis, utili tatem aliquam ciuitati reperire debes. Maximè, ait. Per deos igitur immortales, inquit, noli me celare, sed dic no bis, à quo incipies ciuitati benefacere? Cū autem Glauco tacuisset, quasi tūc cogitaret unde inciperet: Num, Socra tes inquit, quemadmodum si amici domū augere uelis, di tiorem eam conaberis efficere, ita etiā ciuitatem tentabis ditiorē efficere? Ita, inquit. Ditiore autē, Socrates ait, effe cta fuerit, si ei multiplicētur prouētus. Verisimile est, ait. Dic igitur nobis, Socrates inquit, in quibus nūc diuitiæ ci uitatis cōsistunt, et quot sunt? patet enim te super his sup putasse, supplendi causa, si quid deficiat. Mehercle, Glau co inquit, super his nō considerauī, Sed si hæc, Socrates inquit,

inquit, præteristi, sumptus quos ciuitas subijt, enumeræ nobis: palàm nanq; est te cogitasse, auferre illos, qui superflui sunt. Mehercle nondum nec ad ista uacauì. Quo igitur pacto ditior ciuitas efficiatur, supersedebimus, Socrates ait: nec enim est possibile ignorantibus sumptus ac redditus, horũ curam habere. Sed ô Socrates, Glauco inquit, possibile est ab hostibus etiam ciuitatem ditari? Vehementer, ait, mehercle, dummodo quis hostes superaret: quòd si uinceretur, etiã sua amittet. Verum dicis, inquit. Illum igitur, ait, cuius cõsilio bellum aliquibus inferatur, & ciuitatis potentiam & hostium scire oportet, ut si maior est potentia ciuitatis, suadeat bellum: si minor, abstinere consulat. Rectè ais, inquit, profectò. Primo itq; ait, nobis expone tam terrestrem, q̃ naualem ciuitatis potentiam, deinde hostiũ. Mehercle, ait, non possem ita ex tempore tibi exponere. Sed profer, inquit, in medium si quid tibi de ista re conscriptum existit: ualde nanq; libenter audiam. Mehercle, ait, nec quicq; mihi conscriptum extat. De bello igitur, inquit, non est nobis à principio consulendum: fortassis enim propter eorum magnitudinem, præsertim cùm nuper incæpisti præsidere, nondum inuestigasti. De custodia uerò ciuitatis scio te curam habuisse, ac scire quot opportuna, quòtue superflua custodiæ sunt, & quot custodes sufficiunt, quisq; numerus eorum non sufficiens sit, ac opportunas quidem custodias consulere augere, superfluas uerò auferre. Mehercle, Glauco ait, omnes ego dicerem esse tollendas, cùm ita custodiant ut agro noceãt nostro. At Socrates: Nonne putas, inquit, si quis custodias auferret, potestatem arripiendi omnibus fore uolentibus? Virum autem tuipse abiens examinasti.

hoc, an quomodo scis quòd male custodiantur? Coniçio, inquit. Num igitur, ait, cum non coniçiemus, sed certò sciemus, tum de his etiam consulemus? Fortassis, Glaucò inquit, hoc melius sit. Ad argentarios uerò, inquit, certò teneo te non abiisse, ut habeas dicere cur pauciora nunc illinc quàm antea adueniāt. Minimè, inquit. Etenim me hercle, Socrates ait, locus ille dicitur esse morbosus: quapropter cum hac de re consulere oporteat, hæc excusatio tibi sufficiet. Rides me, Glaucò inquit. Hoc tamè, ait, certè non neglexisti, sed considerasti, quanto tempore ad alendam ciuitatem, quod in agro nostro nascitur, triticū sufficiat, quantoq; alieno in annū indigeat, ne te aliquando lateat ciuitas indigentia patiens, sed cognoscens possis consulendo ciuitati quæ ei necessaria sunt prospicere, saluamq; eam facere. Grauiissimā rem ais, Glaucò inquit, si quidem horū quoq; curam habere oportet. Atqui, Socrates ait, nec suam priuatam quisq; bene domū habitet, nisi omnia sciat quibus opus ei fuerit, omniaq; diligenter acquirat. Sed cum ciuitas, inquit, ex pluribus quàm decē milibus domibus constituta sit, difficile uerò sit tot domorū simul curā habere, cur nō tentasti unā primò auūculi tui domū augere? etenim indiget. Nam si hanc potueris maiorem efficere, conaberis postea etiam ciuitatem augere. Quòd si uni prodesse nō poteris, multò minus plurib. Sicut si quis unū talentū ferre nō possit, quomodo nō planū plura ferre non esse ei conandum? Ad hæc Glaucò: Possim ego, inquit, domui auūculi prodesse, dummodo mihi suadenti pareat. Cum igitur, Socrates ait, uni tuo auunculo persuadere nō possis, cunctos Athenienses unā cū auūculo tuo putas posse inducere ad tibi parendum? Caue ô Glau

co, inquit, ne cupiditate honoris assequaris contrarium. An non uides quàm periculosum sit ea dicere aut agere, quæ quisquam ignorat? Cōsidera autē quales apparent, quoscunq; cognoscis dicētes aut agentes quæ minimè sciunt: utrū uidentur tibi in huiuscemodi laudari, an potius uituperari? Et utrum honorari ab hominibus an negligi? Considera uerò etiam illos, qui sciunt quæcunq; dicant, quæcūquē agant. Ut ego nanq; puto, in omnibus inuenias illos quidē honoribus et admiratiōe dignos, qui maximè sciant: qui uerò ignorant, illos ignominijs ac cōtemptu affectos. Si itaq; cupis honoribus ac admiratione in ciuitate affici, conare quàm maximè potes, ut scias quæcunq; agere uelis. Si enim in his præstantior alijs effectus incipias rempub. regere, non mirarer, si ualde facile quæcūq; cupis obtineas. Charmidem autē Glauconis cū uideret magnæ autoritatis hominē esse, ac multò potentiorē illis qui rempub. gubernabāt, formidantē autem ad rempub. gubernandā accedere: Dic mihi ô Charmides, ait, si quis cū sufficiens in certaminibus uincere sit, ac ideo ipse honorari, et patriā apud totam Græciā honorabiliorem efficere possit, nolit certare, qualem hunc uirū putas esse? Profectò, inquit, mollem ac formidolosum. Quid si quis, ait, cū possit rempub. gubernādo ciuitatem augere, ac ipse honorari, non faciat, nōne meritò pro formidoloso habeatur? Fortassis, inquit. Sed ad quid me hæc interrogas? Quoniam, ait, puto te, cū possis, nolle curā habere præsertim illorū, quorū participare te necesse est ciuem existentē. Quo uerò argumēto, inquit Charmides, meam uirtutem cōprehendens, de his me accusas? In disputationibus, ait, quas cum rempub. gubernantib. aliquando ha-

bes. Etenim quando quicquam tecum cōmunicant, uideo te rectè consulentem: & cū peccant, rectè increpantē. Non est simile ô Socrates, inquit, priuatim disputare, & in uulgo certare. Atqui, ait, qui numerare possit, non minus apud uulgum quàm solus numerat. Quiq; per se optime cithara canere sciant, ijdem etiã apud uulgū primas obtinent. Verecundiam autem & timorem non uides, inquit, insita esse hominibus, & multò magis apud uulgus quàm cum soli simus, nobis molesta? Scio, ait: teq; admonere uolo, cū neq; prudentiores reuerearis, neq; potentiores timeas, coram insipientioribus ac debilioribus ne ratiocinari desistas. Vtrum enim coriarios, aut cerdones, aut ædificatores, aut fabros, aut agricolas, aut negociatores, aut illos qui in foro uersantur, accogitat quid paruo emptum magno uendant, reuereberis? Ex huiuscemodi nanq; omnibus concio consistit. Quod uerò tu nunc facis, quid putas differre ab illis, qui cū sint meliores exercitatis, ignauos homines timeant? Cū itaq; disputādo tum illos qui primas in ciuitate tenent, qui facile te disputantē despiciunt, tum illos qui conantur apud uulgus concionari, multò superas: coram illis qui nec unquam te despexerunt, nec de repub. curarūt, te dicere pigebit, timentē ne derisui eis fias? Quid uerò, Charmides ait, nōne tibi uidetur concio nonnunquã eos deridere qui rectè dicunt? Nam et cæteri, inquit. Quapropter admiror te, si illos cū hoc faciunt, facile arguēs, cū istis nullo modo putas posse conuersari. Noli te ô optime ignorare, nec illa peccare quæ plurimi. Multi etenim res alienas curiosius inuestigantes, seipsos examinare negligūt. Noli itaq; cōtemnere istud, sed conare ad teipsum attendere: neque rempublicã

negligere, si quid utilitatis per te adipisci possit. His enim bene habentibus, non solum ceteri ciues, sed tui etiam amici, et tu ipse non parum utilitatis acquiras. Aristippo autem uolenti Socratem redarguere, quemadmodum ille prius ab ipso redarguebatur, uolens ijs qui intererant Socrates aliquam utilitatem afferre, respondit non quemadmodum illi qui cauent ne sermo in aliquo mutetur, sed quemadmodum potuisset audientibus persuadere ut bene agant. Ille namque eum interrogauit, num quid bonum esse sciret: ut si quid tale dixisset, utpote cibum, aut potum, aut pecuniam, aut sanitatem, aut robur, aut audaciam, ostenderet hoc idem quandoque malum esse. Socrates uero sciens, quod si quid nos grauet, optamus ut aliquis nos eo liberet, respondit quemadmodum oportebat. Vtrum, inquit, interrogas me, num quid febrium bonum sciam? Minimè, ait. Sed oculorum doloris? Nec istud. Sed famis? Nec famis, ait. Atqui, inquit, si me interrogas si quid bonum esse cognoscam, quod nullius sit bonum, nec scio tale, nec opus est mihi. Rursum Aristippo interroganti eum, si quid honestum sciat: Et multa, inquit. Vtrum autem, ait, omnia similia inuicem? Nonnulla, inquit, quantum possibile sit, dissimilia inuicem. Quomodo igitur, ait, quod honesto dissimile est, honestum esset? Quoniam, inquit, honesto ad cursum homini alius dissimilis est, et alius ad palæstram. Nec non etiam scuto quod ad protegendum honestum decensque sit, ualde dissimile est telum bonum, quod in hoc factum est, ut citò et uehementer feratur. Non aliter mihi respondes, ait, nisi quemadmodum cum te interrogaueram, si quid bonum scias. Tu uero putas, inquit, aliud bonum, aliud honestum esse? Nonne cognoscis quod ad eadem, omnia bona ac honesta sunt? Pri-

mo nanq; uirtus nō ad alia bonum, ad alia honestum est. Deinde homines secundum idem, & ad eadem boni atq; honesti dicuntur. Ad eadem etiam & corpora hominū bona atq; honesta apparent. Cæteraq; omnia quib. homines utuntur, ad eadem cōparata, bona & proba putantur, ad ea scilicet quorum gratia facta sunt. Num igitur is corbis quo stercore effertur, honestus est? Mehercle, inquit: ac scutum aureum inhonestum & turpe, dummodo hic quidem bene, istud uerò malè, ad suū opus factū sit. Dicis igitur, ait, eadem esse honesta & turpia. Non solūm mehercle, inquit, sed etiā bona & mala. Sæpe enim quod fami bonum, febribus malum est: & quod febribus bonum, fami malum est. Nō rarò etiam quod ad cursum honestum, ad palæstram turpe: quod uerò ad palæstram honestum, ad cursum turpe. Omnia nanq; ad illa comparata, ad quæ bene se habent, honesta ac bona sunt: ad illa autem quæ malè, mala ac inhonesta. Domos quoq; cūm diceret easdem esse honestas atq; utiles, docere mihi uidebatur quales oportet ædificare. Vtrum enim, aiebat, illum qui habiturus est qualem deceat domum, hoc considerare oportet, ut quā delectabilis & utilis habitantib. sit? Cūm uerò hoc concederetur, delectabile itaq; dicebat est, in æstate frigidam illam habere, in hyeme autem calidā. Cūm autem etiam in hoc cōsentiret, In domos igitur, aiebat, respicientes meridiem, in hyeme solares radij ingrediuntur: tempore uerò æstiuo cūm sol supra nos & per

Aedificandi
ratio. tecta cat, umbram reddit. Si itaq; bonum est sic ista fieri, oportet altiora quidem quæ meridiem respiciunt ædificare, ut sol hyemalis non excludatur: humiliora uerò, quæ aquilonem, ut frigidi non incidant uenti. Et, ut uno uerbo

uerbo dicam, ubi omnibus horis ipse libenter refugiat suamq; supellestem securè deponere possit, ista profectò maximè delectabilis, ac optima domus esset. Piclure aut ac uarietates plures delectationes auferunt, quàm afferunt. Templis uerò atq; aris locum esse aiebat cōuenientem, qui cum eminentissimus sit, nō facillimum aditum habeat: confert etenim hoc tum ut aspicientes orent, tum ut casti adeant. Rursus interrogatus, utrū fortitudinem natura, an doctrina assequamur: Puto equidē, inquit, quòd quemadmodū corpus alio corpore robustius ad labores subeundos nascitur, sic etiam animam alia anima fortio-rem ad pericula sustinenda fieri. Multos nanq; in eisdem moribus ac legibus nutritos, uideo multum alios alijs audacia excellere. Arbitror tamen omnem naturam doctrina ac exercitatione ad fortitudinem crescere. Patet nanq; quòd Scythæ & Thraces nō auderent scutis ac hastis aduersus Lacedæmonios pugnare. E cōuerso uerò Lacedæmonij nec aduersus Thracas peltis ac telis, nec cōtra Scythas arcubus uelint certare. Præterea eodem modo in alijs quoq; omnibus uideo et natura homines inuicem differre, & studio multū augeri. E quibus patet, omnes homines oportere, siue boni, siue mali ingenij sint, discere atq; studere in eis in quibus uelint excellere. Sapientiam uerò & moderationem nō distinguebat. Qui enim bona atq; honesta sciat, ut eis utatur: ac turpia cognoscat, ut ab eis abstineat, sapientē ac moderatū esse iudicabat. Interrogatus uerò, si illos qui sciant quæ agere oporteret, contrà uerò faciant, sapientes & abstinentes esse arbitretur? Imò, inquit, insipientes potius atq; ignaros: omnes enim, ut opinor, eligendo quammaximè possunt quæcunq; eis

Virtus an studio comparatur

conducere uideantur, illa agunt. Quicumq; ergo non rectè agant, neque sapientes nec moderatos eos esse. Aiebat autem, iustitiam etiam, omnemq; aliam uirtutem, sapientiam esse. Omnia enim siue iusta, siue quæcunq; cum uirtute aguntur, bona atq; honesta sunt: quæ si quis sciat, nec eligere, nec alia agere præter hæc potest: quod si conaretur, aberrat. E cõuerso uerò qui nesciat, nec agere illa potest, et si conaretur, aberrat. Cùm igitur tum iusta, tum etiam alia bona atque honesta, uirtute perficiantur, patet iustitiam ac omnem aliam uirtutem sapientiam esse. Insaniam autem contrarium esse sapientiæ ponebat, non tamen insitiã insaniam appellabat: sed ignorare seipsum, ac illa quæ nesciret, opinari cognoscere, hoc prope insaniam esse aiebat. Quamuis uulgus non illos qui nesciant quæ plures ignorant, putent insanire: sed illos potius qui ignorant, quæ plures cognoscant. Nam siue tam longum quisquam se esse putet, ut cùm portas exeat urbis, sese demittat: siue tam robustum, ut conetur domos supra humeros tollere, aut aliquid aliud facere quod omnes impossibile esse sciant, illum insanire dicunt. Qui uerò in paruo quodam aberrat, ille non uidetur uulgò insanire: sed sicut uehemens desiderium cupidinem appellant, sic magnam insitiã insaniam nominant. Cõsiderans autē

Inuidia quid. quid inuidia sit, dolorem quendam reperiebat eam esse, non tamen nec in aduersa amicorũ, nec in sequenda fortuna inimicorum: sed illos inuidere aiebat, qui in amicorum prosperitate doleant. Cùm uerò quidam mirarētur, si quis cùm quendã amaret, doleret in eius prosperitate: ostendebat multos esse ita ad quosdam affectos, ut eos aduersitate laborantes non possint negligere, sed in quantũ

possunt succurrant, in prosperitate uerò eorum doleant. Hoc autem prudenti uiro minimè, sed stolidis contingere asserebat. Cum uerò de ocio quidnam sit consideraret, ut plurimū dicebat se deprehendere omnes aliquid facere: etenim qui taxillis, quiq; risui excitando uacant, aliquid faciunt, nihilominus huiuscemodi omnes ociosos dicebat. Liceret nanq; eis, istis dimissis meliora agere: à meliorib. uerò ad peiora cadere, nulli ocii esse: quod si quis faciat, hunc cum sit ei negociū, dicebat malè id facere. Reges au- Reges.
 tem & principes nō illos esse qui sceptrā ferunt dicebat, nec illos qui aut à quocunq; cōtingit electi, aut sorte, aut uolentia, aut deceptione assumpti fuerūt, sed qui regere sciant. Cum enim quisq; fateatur, principis quidem propriū esse, iubere quid oporteat facere, subditi uerò parēre: ostendebat & in nauī illum principem esse, qui sciat: patronum uerò nauis & alios nautas omnes obedientes scienti. Ac in agricultura quicunq; habeant agros, & in ægritudine ægros, & in corporū exercitatione qui se exercent, cæterosq; omnes qui possideant aliquid, quod indigeat cura, si illi quidem scire putent, de eis curam habent: sin minus, scientib. nō modò si corā adsint, parent, sed etiam absentes accersunt, ut illorū consilio, quæ oporteat, agant. In texendo uerò mulieres quoq; monstrabat maritis dominari, propterea quòd illæ quidem artem texendi sciant, illi autem ignorent. Quòd si quis ad hæc opponeret, tyranno licere nō parēre illis qui rectè dicāt: Et quomodo liceret non parēre, inquit, cum damnum peccantibus impositum sit? Si quisquam enim non illi parēret qui rectè dicat, peccet necesse est: qui uerò peccat, necessariò damnatur. Quòd si quis diceret, tyranno licere

etiam interficere illum qui rectè sapit. Eum uerò, aiebat, qui sociorum optimos interimat, putás ne indemnem fore, aut in minimis dannari? Vtrum enim arbitraris saluum manere illum qui huiuscemodi agat, an hoc modo citius perdi? Cùm quidam uerò eum interrogasset, quid ei uideatur optimũ homini: Studium, respondit, bene agendi. Cùm autem rursus petisset, si etiam secundam fortunam studiũ putet esse: Totum, inquit, contrariũ ego fortunam & actionem esse puto. Cùm enim non queritanti quicq̃ boni cuiquam occurrat, secundam fortunam hoc esse. Cùm uerò doctrina ac exercitatione bene quis agat, hanc bonam actionem esse arbitror: quicq̃ hoc meditantur, hi mihi bene agere uidentur. Optimos quoq; ac deo amabiles illos esse aiebat, qui in agricultura quidem, quæ agriculturæ sunt: in medicina, quæ medicinalia sunt: in repub. quæ ciuilia sunt, bene agant. Illum uerò qui nihil horum bene agat, nec deo amabilem, nec in aliquo utilem esse aiebat. At qui si quando etiam cum artificibus disputasset, & his perutilis erat. Cùm quondam enim ad Parrhasiũ pictorem intrasset, atq; cum illo disputaret: Num ò Parrhasi, inquit, pictura est eorum quæ uidentur, imitatio? Nam cõcaua & eminentia, tenebrosa ac lucida, dura & mollia, aspera & leuia, ac noua & uetera corpora per colores imitamini. Verum dicis, inquit. Venustas itaq; species cùm similes reddere uelitis, ait, cumq; nõ sit facile ad unũ hominem omnia irreprehensibilia habentẽ, respiciendo imitari, à multis colligentes quicquid optimũ quilibet habeat, sic facitis corpora uenusta apparere? Sic facimus, inquit. Quid igitur animi effigiem illam suauissimam, amantissimã, atq; charissimã nõ imitamini? An nõ est

est imitabilis ista? Quo nãq; pacto, inquit, ô Socrates, imitabile hoc esset, quod neq; proportionem, neq; colorem, neq; quicq; illorum quæ tu paulò antea dixisti, habeat, nec omnino uisibile sit? Vtrum, ait, hoc fit in homine, ut modò amicè, modò inimicè quosdam intueatur? Ita, inquit. Atqui, ait, magnificum ac liberale, humile ac illiberale, modèratum ac prudens, contumeliosum ac honesti ignarum, tam per faciem, quàm etiã per gestus, tam stantium, quàm illorum qui mouentur hominũ, patescit. Ita, inquit, profectò. Quædã ego imitationes eæ etiã sunt? Et maximè, ait. Vtrum itaq;, inquit, illa libentius putas homines uidere, per quæ honesti, boni, amabilesq; mores apparent, an illa per quæ turpes, ac prauis, ac odiosis? Multum interest mehercle, inquit, ô Socrates. Quõdam uerò ad Clitonem statuarium ingressus, & cum eo collocutus, O Clito, ait, certè quidem teneo ac uideo, quòd dissimiles facis cursores, luctatores, pugiles, ac pancratiastas: illud uerò quod per uisum maximè delectat, uiuum scilicet apparere, quomodo statuis immittis? Cum uerò hesitans Clito respõdere differret, Vtrum, inquit, quàm maximè uiuentium formis assimilans opera tua, uiuaciores facis statuas apparere? Maximè, inquit. Affectiones uerò etiã corporum, quæ in quoquam laborant, imitari, nõne quandam delectationem uidentibus affert? Cur non? inquit. Illorum itaq; oculi, ait, qui pugnant, cõminacésne, uictorum autem frontes lætæ ostendendæ sunt? Maximè, inquit. Oportet igitur, ait, statuariũ animi affectus per corporis effigiem exprimere. Ad Pistiam autem armorum fabrum, cum ille thoraces ostenderet Socrati bene elaboratos: Per Iunonem ô Pistia, inquit, bona hæc in-

uentio est, propterea quòd thorax illas quidem quæ indigent cooperiri hominis partes, operit, non autem prohibet manibus uti. Porrò dic mihi ô Pistia, cur quum nec fortiores, neq; sumptuosiores facias thoraces, pluris uendis? Quoniam, ait, ô Socrates, concinniores eos facio. Concinnum autem, inquit, utrum mensura, aut pondere ostendens, pluris æstimas? Non enim æquales omnes, nec similes puto te facere, si quidem decentes eos facis. Ita, inquit, mehercle. Nam absque hoc nulla esset thoracis utilitas. Sed tamen, Socrates ait, corpora quoque hominum alia quidem concinna, alia uerò inconcinna sunt. Vehemèter, inquit. Quo igitur, ait, modo corpori inconcinno decentem thoracem concinnum facis? Quemadmodum, inquit, decentem: quicumq; enim decens est, ille etiã concinnus est. Puto te, Socrates ait, non per se, sed ad illũ qui utitur, hoc incõcinnum statuere, ac si diceres, scutum cuiuscunq; decens sit, illi concinnum esse: similiter uestem: & cætera eodẽ modo uidentur tua opinione habere. At tamen fortassis aliud quoq; non paruum bonum decenti adest. Doceas, inquit, ô Socrates, si quid habeas. Minus, ait, grauitate opprimunt qui decentes, quàm qui non decentes sunt, quanquã æquale pondus habeant. Qui nanque nõ sunt decentes, aut toti ab humeris pendentes, aut aliud membrum ualde opprimentes, graues & intolerabiles efficiuntur: qui uerò congrui sunt & decentes, partim nodis scapularũ, partim ab humeris, tum à pectore, tum à tergo et uentre subleuati leuissimè feruntur. Bene, inquit, dixisti: ob has enim causas mea opera ego magni esse existimo: nonnulli autem signis uarios & deauratos thoraces potius emunt. At Socrates: Si propterea incon-

gruos

gruos emunt, ait, malum mihi uidetur uarium & deauratum emere. Cum uero, ait, corpus non maneat in eodem, sed modò curuetur, modò erigatur, quomodo exquisiti cõueniant eis thoraces? Nullo modo, inquit. Hoc dicis, ait, nõ illos decentes ac concinnos esse qui exquisiti sunt, sed qui non molestant, dum quis eis utatur? Tu ipse, ô Socrates, id dicis, & modò rectè iudicas. Cum autem mulieris cuiusdam formosæ nomine Theodote, quæ posset uel cum lugente cõgredi, quidam eorũ qui tunc aderant Socrati, meminisset, dixissetq; omnem de illius laudibus differentium sermonem à pulchritudine mulieris superari, asseruissetq; pictores etiã eam adiuuisse imitandi causa, & illã ostendere quæcunq; honestè posset, Eamus & nos uisum eam, Socrates ait: nõ enim magis auditu quàm uisu de ea discemus. Itaq; illo ductore qui eam laudauit, Theodoten adeuntes, inuenerunt eam adstantem pictori. Cum autem pictor cessasset: Vtrum nos, inquit, ô uiri optimi gratias agere Theodotæ oportet, quoniã nobis suam pulchritudinem ostendit, an potius eam nobis, quoniã uidimus? An si utilior huic est ostentatio ista, hanc nobis: si nobis spectatio, nos huic gratiã habere oportet? Et cum quidã dixisset, iusta eum dicere: Hæc itaq; ait, iam nunc laudem à nobis lucrifacit, cum uerò pluribus prædicauerimus, plus utilitatis habebit. Nos autẽ & ea quæ uidimus tangere cupimus, & abibimus amore dolentes, & absentes desiderabimus: è quibus omnib. fiet, ut nos quidẽ seruiamus, huic uerò seruiatur. At Theodota: Mehercle, inquit, si hæc sic se habent, me oportet uobis gratias agere. Post hæc cum Socrates uideret ipsam magnificè uestitam, ac matrem præsentem non uulgari ueste indutam, & famulatum curioso

adstantem, ancillasq; multas atq; formosas, et has quidem non neglectas, cæterisq; omnibus abundanter domū eius instructam: Dic mihi, ait, ô Theodota, est tibi ager? Minime, ait. Sed domus redditus habens? Nec domus, ait. Nunquid autem artifices quidem manib. tibi laborantes? Nec artifices, ait. Vnde igitur, inquit, necessaria habes? Si quis ait, amator mihi affectus benefacere uelit, hic mihi uita et redditus est. Valde bona ecastor, inquit, possessio est: multoq; melius est amicorum quam ouium, bouum, ac hædorum gregem possidere. Sed utrū, inquit, fortunæ permittis, si quis ad te ut musca uolet, an tu etiam aliquid machinationis confers? Et quo, ait, pacto huius rei machinationem ego ullam inueniam? Multo magis, inquit, mehercle quam araneæ: scis enim quòd illæ cum uenentur illa quæ ad uictum eis necessaria sunt, telis subtilibus contextis, quodcuq; in his incidat, hoc uescuntur. Consulis ergo, ait, mihi etiam aliquem cõtexere laqueum? Non enim, inquit, tam facîle esse existimandum, amicos, rem tanti precij, uenari. Nonne uides quòd etiam lepores parui existimandam rem sectantes, multa machinantur? Dum enim noctu pascendo aberrant, sagacibus canibus eos captant: at alios interdum habent canes, quibus nocturna quæ liquerint cubilia comperiant. Tum & si quos offerderint lepores, eos habent alipedes canes, quibus aduolantes queant intercipere. Nec non & retia per insidias disposita sunt, quibus qui canum ora effugiunt, decipiantur. At ipsa: Quonam horū, inquit, utar ad meos captandos amatores? Si per Iouem, inquit ille, pro cane quempiam apud te habebis inuestigatorem huiusmodi amatorum, atq; fortunatorū hominū, qui quidem ut primū eos

eos compererit, doctus arte, efficiet ut tua in retia concidant. At illa: Et quænam sunt apud me retia? inquit. Tum ille: Sunt, & perquam optima, inquit. Forma enim istæ tua, atq; ingenium, quo calleas amicos uerbis gestuq; tibi affectissimos reddere: eos item qui te ament, per humaniter suscipere, dissimulatores uerò amoris excludere: bene de te promerentibus bene gratias referre: eos item qui in aduersam aliquã sortē inciderint, tua ope leuare: qui uerò sequunda fortuna utatur, illi congratulari: denique qui te ardeant, eos omni gratia prosequi. Et nosti quidem nō molliter modò amoribus inseruire, uerum & ipso flagrare amore: & ut adsint tibi optimi aliqui amatores, re ipsa non uerbo efficis. Tum illa: Mehercle hæc ego non molior. At ille: Atqui permaximi interest, prout fert natura, cum homine uersari. Nanq; ui amicos neq; capies, neq; tenebis: beneficio enim & uoluptate fera hæc capitur. Verū tu inquis, ait. Oportet quidem, inquit, ab amicis ea petere, quæ faciliè atque non inuiti faciant: tum de te bene meritis, bene referre gratiam opus est. Nanq; sic maxime & amici parantur, & diutissime amant, & maxima beneficia cōferunt: omniūq; erit in primis gratissimū, si tua tum dederis amanti dono, cum egeat. Vides ut cibis etiã dum nō appetentibus porrigas, iniucundus sit, quin & saturis fastidiū afferat: appetentib. uerò & fame scentibus etiã minus apparatiore cœnæ sunt iucundæ. Et quonam, illa inquit, pacto ipsam hanc famem in quoquã excitabos? Si mehercle, inquit, non ultrò saturis ipsam te offeras, usquedum rursus appetant: illis uerò qui te appetant, talem te exhibueris, ut nō per lasciuiam, sed per beneuolentiã deputent sibi à te quale poscant munus dari.

Etenim interest ita exposcentibus atque saturis ipsam te prestare. Tum illa: Et quid non fuisti ô Socrates amicorum conuenator mea causa? Id, inquit, mehercle si persuaseris. Tum illa: Et quomodo, inquit, tibi persuadebo? Ac ille: Tu istuc uideto, si quid tibi nostra futura est usus opera. Et illa: Modò ad me sæpius redeas. Tum Socrates suum hac in re ocium carpens, inquit: Non id per res meas & publicas & priuatas possum. Sunt etiam & apud me nonnullæ amicæ, quæ quidem me die noctuq; asiduam detinent, uenenaq; à me amatoria cantionesq; ediscant. Scin' tu, inquit illa, & huiuscemodi hæc? Quidnam, inquit, putas rei esse, quòd Apollodorus & Antisthenes hic à me nusquam discedant? quid item & Cebes Simmiasq; è Thebis ad me proficiscantur? Velim hoc scias, non sine cantionibus atque ueneficijs hæc fieri. Et peto abs te, inquit, ut ea mutuò nobis des, quò ipsum te ad nos commodius traham. Non istuc, inquit, abs te uelim trahi ut ad te ueniam, sed ipsam te ad me trahere, ut ad me uenias. Veniam, inquit illa, modò suscipias. Suscipiam, ait, ni modò intus apud me te amantior fiet. Epiginem uerò quendam inter eos qui aderant familiarem uidentem, qui & iuuenis esset, et corpore malè affecto: Quàm priuati hominis more corpus affectum, inquit, habes Epigenes. Et ille: Nimirum priuatus sum, inquit, ô Socrates. Nihilò profectò magis, inquit, quàm quibus est in Olympia certandum. An tibi parum uidetur, aduersus hostes de uita certare, quod certamen Athenienses proponent, cum res feret. Atqui non pauci propter corporis malam cõstitutionem in bellorum periculis aut pereunt, aut turpiter euadunt. Multi item capti, aut in seruitute

dura

dura uitam degūt, aut perpeſſis maximis cruciatibus tandem ſeſe omnibus ſuis facultatib. expoſitis redimūt: quo fit ut reliquam omnē uitam per ſummā egeſtatē ducant, de ſeſq; apud multos opinionē ſubeant formidoloſi, ob corporis imbecillitatē. Num tu idcirco hoc imbecillitatis precium minimi ducis, putās ue ferendum facile? Multò quidem facilia & ſuauiora ea deputo quæ ferenda ſint, ut corporis robore & uiribus probè ualeas. Putās ne malā habitudinem corporis magis ad firmitatem, & ad reliquas res agendas cōferre, quàm bonam habitudinem? an ea negligis, quæ per bonam habitudinem corporis fiante? Contrā quidem euenit his qui bona habitudine corporis fruuntur, atq; his qui mala. Etenim hi rectius ualent, qui corpore ſunt uiribus ualido, quo in bellorū certamine ſe ſuosq; ſeruare, patriāq; tueri, periculaq; ſuperare poſſint: quo item gratiā gloriāq; nanciſci, & reliquā omnem uitā letam, & plenā autoritatis ducant, ſuisq; liberis optimos poſteritatis fructus relinquūt: neq; enim oportet, eſſi patria nullas publicas expeditiones exerceat, eò etiā priuatā de his rebus curam nō habere. Velim ſcias, nullam ad rem exequendam tibi corpus futurum impedi-mento, ſi uiribus rectè ualeas. Ad quæuis enim peragenda, corpus huiusmodi perutile eſt: in omnibusq; corporis uſibus multò differt, robore ne ualeas, an imbecillitate interpelleris. Quæ quidem ad ingeniū ſpectāt, eſſi minimè putas cōmercium habere cum corpore, fit tamen ut à corporis imbecillitate impediantur. Nam obliuio, mœror, furor, duritiesq; animi & uſania, ſæpe multis propter corporis aduerſam ualeitudinem in mentē incidunt, adeò ut etiā ſcientias amittāt. Quibus uerò corpora rectè ualeāt,

nullum inde ad mentē periculum redundat. Itaq; ualetu-
 dinem integrā ad omne, quod ab imbecillitate manat, tol-
 lendum incōmodum ualere constat. Pro his igitur tollen-
 dis, quæ, ut diximus, aduersa sunt, quis mentis cōpos nō
 etiam maximos labores sustineat? Turpe etiam est per so-
 cordiam senescere, anteq̃ cōpertum habeat quid uiribus
 ualeat. At comperisse hæc poterit nemo, nisi experiatur:
 non enim spontē sese ostentat. Cū autem quidam stoma-
 charetur quòd salutanti sibi quispiā non respondisset: Ri-
 diculum, inquit: si corpore aliquem deterius se habentem
 offendisses, nulla inde molestia suscepta abiuiesses: quòd
 autem hunc animo agresti, & minus bene morato offen-
 deris, doles. Cuidam uerò dicenti se insuauiter cibum su-
 mere: Acumenus, inquit, huic rei bonam medicinam edo-
 cet. Et quænam, inquit, ea est? Cessare, inquit, iubet à ci-
 bo: nam & uoluptuosius, & uilius, & ualetudini conue-
 nientius comedes. Cuidam autem dicenti, calidam esse a-
 quam quam biberet: Calida, inquit, igitur tibi erit ubi la-
 uari uoles. At ille: Minimè, nam ut lauer frigida est. Nun-
 quid ne & pueris tuis eadem est sententia, ut neq; ad bi-
 bendum eam aptam putent? Non, inquit ille: uerum plu-
 ries admirari soleo, quàm uoluptuose ea ad horū utrun-
 que utantur. Vtrum, inquit, aqua istæc tua calidior est,
 an quæ in Aesculapij templo est? Illa, inquit, quæ apud
 Aesculapiū. Recordare igitur, ait, periculum esse ne ui-
 dearis & pueris tuis, & ægrotantibus fastidiosior. Quen-
 dam autem qui acrius uerberasset seruum, rogauit quid
 ita in famulum excandesceret. Ille, inquit, cū obsonio-
 rum sit omnium uoracissimus, idem est mollissimus:
 cumq; sit auarissimus, idem & perquàm segnus est.

Tum Socrates: Considerasti, inquit, pluribus ne tu uerberibus, an seruus indigeat tuus? Quodã uerò timente inire uiam quæ ad Olympiam ducit: Cur, inquit, itineris laborem extimescis? Nonne & domi integrum ferè diem ambulas? illic item æquè post ambulationẽ prandeas, cœnabis, atq; obdormies. Num perpendis, si in unum extenderis dierum quinque; aut sex domesticas ambulationes, facillè ab Athenis usq; Olympiã attinges? gratiorq; tibi erit uia, si unum ante diem iter præripies, quàm si supersederis. Cogi enim maiora quàm par sit facere itinera, difficillè. At confert quidẽ laborem diei unius in plures diminuerè, præstatq; in arripiendo itinere festinare, quàm in uia. Quendam autem, quòd se longa uia fatigatum diceret, rogauit num et quippiam ferret oneris. Non me inquit hercle ille, sed solã uestẽ. Solus ne pergebas, an te puer quispiam sectabatur? Sequebatur, ait. Vtrum, inquit, ille uacuus, an aliquid ferens? Ferens, inquit, instrumẽta uasaq; nonnulla. Et quonã, inquit, pacto ille se habuit, fessus ne? Mihi, inquit, uidetur indefessus magis q̃ ipse. Et quid, inquit ille, quonã te pacto habuisses, si illius onera tulisses? Malè, inquit, mehercle: nequiuissem ferre. Quòd igitur tantum sis puero tuo ad laborem imbecillior, quid putas? exercitati ne uiri tibi hoc esse uidetur? Cùm autem ex familiaribus qui unã cœcenatum conuenissent, alij lautius, alij parcius obsonium contulissent, præcipiebat Socrates ut quæ minora adessent obsonia, in medium omnibus apponerentur, aut partirentur in singulos. Hinc illi qui maiora & lautiora sibi portassent, ducebant illiberale, et nõ ex cõmuni sumere, & sua quoq; non itidem obsonia esse cum cæteris communia: quo factum est, ut cùm nihil se

præcipui habere in cœna uiderent, tum ab intemperanti
 sumptu obsoniorũ desisterent. Cùm uerò intueretur quen-
 dam ex familiaribus uoracius non cum pane, sed merum
 obsoniũ assumere, & sermo haberetur de ui nominũ im-
 positorũ rebus: Habemús ne, inquit, dicere, quidnam no-
 bis opsophagus significet? comedũt enim omnes obsonia
 pro condimento panis, cùm adsit. Sed non est ut putem
 eos opsophagos nuncupandos. Tum ex familiaribus qui-
 dam: Non, inquit. Quid, inquit ille, utrum qui non exer-
 citandi gratia merum obsonium assumat, sed uoluptatis,
 opsophagus ne, an nõ nuncupabitur? Vix alius magis, in-
 quit, erit opsophagus. Et cùm alius rogasset qualis foret
 appellandus is qui modico pane, multo obsonio uteretur:
 Mihi quidem, ait Socrates, is meritò opsophagus appella-
 tur. Et cùm cæteri homines à dijs orent fructuũ copiam,
 meritò is obsonij orabit copiam. Cùm hæc adolescens in
 se esse dicta intelligeret, obsoniũ comedere nõ desijt, sed
 panem addidit. Id intuens Socrates: Consideretis, inquit,
 uos qui propius estis, pane pro cõdimento obsonij, an ob-
 sonio pro panis cõdimento utatur. Alium uerò quendam
 ex familiaribus in cœna intuens, multa obsonia intincto
 pane degustantem: Vtrum ne fieri, inquit, pulpamentum
 sumptuosius potest, quodq; minus ex arte factum sit, q̃
 quod is facit qui multa simul uaria desumit? Cùm enim
 plura q̃ pulmentores ipse misceat, sumptuosiora qui-
 dem facit: cùm autem illa misceat quæ harum rerum arti-
 fices nõ immiscent, dum illi ex arte fecerint, is nõ rectè fa-
 cit. Atqui quomodo nõ esset ridiculum cõparare prædi-
 ctos obsoniorum artifices, ipsum autem artis non ignarũ
 solũ, sed nec opinantem quidem in ea re se quippiam
 nosse,

nosse, cōfundere quæ docti artis composuere? Et ad hæc, huic qui multa assuevit comedere, multa alia eueniunt, quæ non assueto. Nam cū nō adsint multa, minus se putat habere quàm par sit, ob cōsuetudinis uitium. Qui uerò panem unum consueuerit uno obsonio sumere, si non aderunt multa, facillè sine molestia illo utetur. Dicebat etiam ipsum id quod apud Athenienses comedere nuncupatur, apud alios οὐρανὸν dici. Quòd si eius uerbi uim consideras, dictum intelliges, quia bene: & ea comedantur quæ neq; difficilia comparatu sunt, neque animo corpori uenoceant. Itaque illos putandos Euochistas qui sobriè uiuerent.

XENOPHONTIS DE FACTIS
ET DICTIS SOCRATIS MEMORATV
dignis liber quartus, Bessarione Car-
dinale Niceno interprete.

AM uerò utilis Socrates cunctis erat in rebus, ut homini considerare uolenti, etiã minus sentienti, palàm pateat nil utilius fuisse, quàm cum Socrate quocunq; locorū, de quacunq; re conuersari. Nam & absentis meminisse non parum utilitatis familiaribus eius, quiq; eum approbant, afferre solebat. Nō enim minus ioco q̄ serio loquēs, suis necessarijs proderat. Pluries itaq; dixerat, quosdam amare: palàm uerò patebat non eos qui pulchritudine corporis præstabant, sed illos, quorum animus aptus ad capeffendam erat uirtutem, amare. Acuta uerò ingenia illorum esse putabat, qui celeriter ea discerent quibus studebant, & memoria retinerēt quæcūq; discerent, ac illas